

kronikk

Skriv til Dagbladet,
Kulturredaksjonen,
Pb 1184 Sentrum
0107 Oslo

Faks: 22 31 05 00
E-postadresse: kronikk@dagbladet.no
Nettadresse: www.dagbladet.no/kronikk/

Kronikk lengden
er på maks
8000 tegn
med mellomrom.

En ny avhandling viser at Hamsun spilte en meget sentral rolle i nazistenes ideologiske indoktrinering og forberedelse og fortsettelse av krigen med kulturelle midler.

I Goebbels' tjeneste

Walter Baumgartner
professor

Ingenting ble overlatt til tilfældighetene når det gjaldt bruken av Hamsun i tysk nazipropaganda, viser det seg i en ny hovedoppgave – «Die Rolle Knut Hamsuns in der nationalsozialistischen Propaganda» – av den unge historikeren Sven König i Hamburg. König dokumenterer at Hamsun faktisk spilte en meget sentral rolle i nazistenes ideologiske indoktrinering og forberedelse og fortsettelse av krigen med kulturelle midler.

I nazistenes velsmurte og vidt forgrenede apparat var man så godt informert om Hamsuns gjøren og laden at man ofte visste om det fire dager i forveien når en norsk NS-avis skulle offentliggjøre en Tyskland-vennlig artikkel av «århundrets største epiker» (Goebbels) og «Tysklands beskjedne venn». Og når artikkelen var kommet på trykk, ringte Terboven til Goebbels, og Goebbels videre til Hitler.

Artiklene ble oversatt og sendt til tyske aviser og blader – med kommentarer, med viktige passasjer i halvett skrift, illustrert med fotografier og tegninger av Hamsun og norske landskaper, eller sammen med høytstående NS-medlemmer. Flere ganger sendte Hamsun selv artikler til tyske aviser, sannsynligvis uten å ane at redaksjonene allerede hadde dem.

30. april og 1. mai 1940 viste Goebbels personlig Hitler Hamsuns artikkel «Et ord til os» (fra 14. mai), og noterte lykkelig at «der Führer roser Hamsun meget».

Joseph Goebbels hadde det avgjørende ord overalt. Han satt bl.a. i styret for Frankfurt bys litteraturpris, som ble tildelt Hamsun i 1934.

Ingen forfatter nevnt så ofte av Goebbels

(Hamsun tok ikke imot pengene – av hensyn til fattigdommen i landet, og det var grunnen til han de neste ti årene ofte ble kalt «Tysklands beskjedne venn».) Goebbels øvde personlig innflytelse på manuskriptene til filmatiseringene av «Victoria» (1935) og «Pan» (1937). Han inviterte og mottok Knut og Marie hjemme hos seg og lovet dem å støtte datteren Ellinor i hennes filmkarriere. Alexander Bogs fikk beskjed om å ta seg av Tore, Ernst Züchner skulle ta seg av Ellinor.

Det planlagte høydepunkt i Goebbels' planer med Hamsun var besøket hos Hitler i Berchtesgaden – der det som kjent gikk galt. Meget vellykket var derimot Hamsuns oppreden på den internasjonale nasjonalsosialistiske journalistkonferansen i Wien, juni 1943. SS' sikkerhetstjeneste noterte i en «hemmelig situasjonsrapport»: «Det har naturligvis stor betydning at en mann som er så aktert i hele verden uttaler seg så skarpt mot England.»

En av de mange artiklene i kjølvannet av Wien-konferansen handlet om den hjertelige velkommen Hamsun fikk av Terboven da han ankom Fornebu på vei hjem fra Wien og Berchtesgaden.

Pressen løy grovt om denne velkom-

sten – Terboven var faktisk rasende på Hamsun, og hadde god grunn til det. Men løgnaktigheten i pressen kaster også på en instruktiv måte lys over den tyske propagandaen. Hitler hadde skrevet utførlig allerede i «Mein Kampf» om sitt syn på propaganda: Folket skal ikke opplyses, men påvirkes – med mest mulig enkle midler. Goebbels sluttet seg til der Führers oppfatning, og – pleide han å si: «Jo enklere og mer primitivt, desto mer effektivt.»

Joseph Goebbels – dr.phil. i germanistikk og Det tredje rikets propagandaminister – beundret Hamsun grenseløst, og hadde gjort det lenge. I dagbøkene, fra 1925 og til hans død, finnes det hele 63 notater om ham – ingen andre forfattere er nevnt så ofte. Goebbels' første notat vitner om tidens vanlige romantiske oppfatning av den berømte nordmannen: «Jeg er ensom. Jeg tenker på Hamsun ...» Senere fattet han interesse for Hamsuns politiske meninger, om de kunne komme til nytte. Det gjaldt særlig hans Englands-hat. Mens «Augustbøkene» ble lest som avkobling etter dagens strabaser. Han leste Tore Hamsuns biografi om faren (første utgave, «Mein Vater», kom på tysk i 1940), og var full av beundring for Hamsuns «sunne verdens- og samfunnsforakt». Men da «Ringen» sluttet, utkom, svarte ikke Hamsun lenger til Goebbels' forventninger:

Hamsun styrket «kulturfronten»

«Det er allfor grått og deprimerende,» men han holder fast ved idolet og den (altså) nyttige idioten, og fortsetter: «Nå ja, Hamsun er gammel og vis. For vis for meg!» Han ble voldsomt smigret da Hamsun forærte ham sin Nobel-medalje.

Goebbels var først og fremst interessert i å ha en nobelprisvinner med internasjonalt navn som han kunne ta til inntekt for det nye Tysklands sak – et kulturellt alibi. Fra 1939 hadde han konferanser med pressen nesten hver dag, der redaktører og journalister fikk direktiver om hva og hvordan de skulle skrive, såkalte «Sprachregelungen». At dette hadde direkte innvirkning på pressens arbeid ser man av anmeldelsene av «Ringen» sluttet. Alle skrev – som Goebbels i sin dagbok – om hvor vis den gamle Hamsun var blitt, og ikke noe særlig mer om den nye romanen – før de gikk over til å tygge drøv på nobelprisromanen «Markens grøde»!

Det er registrert ca. 300 artikler om Hamsun i tyske tidsskrifter og aviser i perioden 1933–1945 (mye mer enn Arvid Østby har fått med i sin store bibliografi), og det er sikkert ikke alt. En

JOSEPH GOEBBELS – dr.phil. i germanistikk og Det tredje rikets propagandaminister – beundret Hamsun grenseløst.

Hamsun

En ung tysk historiker, Sven König, har nettopp gitt ut sin hovedfagsoppgave om bruken av Knut Hamsun i den tyske nazipropagandaen. Professor Walter Baumgartner som tidligere i høst utga boka «Den modernistiske Hamsun», omtaler oppgaven i denne kronikken. Tendensen i innholdet er for det meste kjent, derimot vil det nok være ukjent for de fleste at omfanget av bruken av Hamsun var så stort som det her blir dokumentert.

smaksprøve fra nazistenes hovedorgan Völkischer Beobachter, 1935: «Hamsuns mennesker lever og handler ut fra den sterke nordiske rasens sunne urinstinkter. [...] Med nasjonalsosialismens seier har den nordiske verdensanskuelse kulturellt og maktpolitisk gjenløst tapt terreng [...] og dens store representant er Knut Hamsun.»

Ensrettingen («Gleichschaltung») var et faktum. Hamsuns tyske forlag var gradvis blitt nazifisert, og partiet var til slutt eneener. Også bokhandelen var ensrettet og ble i flere tilfeller oppfordret til å slå et slag for Hamsun. Mens Goebbels satte seg i sympatisørenes og prisvinnerens internasjonale ry, brukte Hitlers sjefideolog, Rosenberg, Hamsun i sin rasistiske propaganda. En annen innflytelsesrik institusjon, Walter Darré «Reichsnährstand», brukte «bonden- Hamsun og Marie i sin Blut und Boden-propaganda. Der fungerer markgrevnen Isak mer militant enn Hamsun

kunne ane – som legitimering av hendelsen på østfronten!

Hamsun kom altså folkemordernes legitimeringsbehov i møte på flere sentrale punkter. Han kunne brukes. Også hans brautende antidemokratiske ytringer passet godt inn i bildet (det ser imidlertid ikke ut til at han ble tatt til inntekt for antisemittisme). Å ha Hamsun på sin side må ha betydning en enorm styrkning på «kulturfronten» av det ellers internasjonalt og intellektuelt isolerte Hitler-regimet.

Enkelthetene fra problemfeltet Hamsun og NS/Hamsun-familien og Tyskland som har vært kjent til nå, har tydeligvis langt større betydning enn bare mer eller mindre pinlige anekdoter i Hamsuns biografi. Det viser Sven Königs hovedoppgave med sjokkerende tydelighet og med et velt av fakta. Det som skjedde, var brikker i en nye planlagt og perfekt organisert kampanje, som «kulturfolket Tyskland» hadde råd til og stor nytte av helt fram til sammenbruddet.

Hamsun selv skjønte nok bare lite av det. Marie og Tore burde ha skjont mer. Vi – i dag – vet det nå.